

GALERIJA ALMA

Rūpniecības iela 1, Rīga
LV-1010

AIJA ZARIŅA

RA i nis

26.02. - 20.03. 2015

Ir tikai Rainis un nekā cita nav

2015. gada februārī Rīgā atklāj mākslinieces Aijas Zariņas gleznu izstādi “Rainis”.

Man šķiet, ka tik liela nopietnība, ar kādu izdomāti un radīti šie darbi, mūsu laikabiedru mākslā sastopama diezgan reti. Pati šī nopietnība un milzīgā koncentrācija uz tādu tēlu atrašanu, kas precīzi izteiktu vēstījumu, skatītājam, manuprāt, uzliek zināmus pienākumus. Lai viņam šie pienākumi (kurus viņš, protams, var arī neuzņemt) nekļūtu par smagu, gribu īsi un personīgi ievadīt tos trīs darbus, kas šajā gleznu ciklā man šķiet vissarežģītākie. Manā izpratnē tie arī ir visbūtiskākie. Pie Raina, kas šajā sērijā ir vienkāršāks elements, nonāksu pēc tam.

Aija visām savām gleznām ir devusi nosaukumus, taču tie nepilda savu ierasto uzdevumu – palīdzēt skatītājam, novērst pārpratumus. Tie visi līdzinās komentāriem un drīzāk domāti tiem, kuri attēlu saturu jau ir uztvēruši. Tāpēc, nonākot pie gleznas ar nosaukumu “Vēdiskais dievs RAdomirs”, nosaukumam nevajag ļaut sevi samulsināt. Šajā darbā ir attēlota aina no XIII gadsimta “Zelta hronikā” pierakstītas leģendas par Mariju Magdalēnu kā Jēzus Kristus sievu, no kura viņai piedzimuši divi bērni. Ģimenes portretu ar Mariju, Kristu, viņu bērniem, magiem un Jāni Kristītāju, kurš tad vēl nebija pazaudējis galvu, Aija ir uzzīmējusi Meteoras klosteru kalna piekāvē. Viņa šim mītam par svēto ģimeni ir pietuvojusies caur slāvu avotiem, tāpēc Marijai Magdalēnai ir slāvisks vārds un slavenie garie mati, kuriem par godu vecajā Novgorodā pat bija uzcelts vesels klosteris. Slāvu tradīcijas iespaidā Kristus šeit parādās ar vārdu Radomirs – ar vārdu, kādā viņu dažkārt sauc krievu vēdisti, kuri Kristu uzskata par tikai vienu no daudzajiem praviešiem – gaismas reliģijas sludinātājiem. Saule ir ļoti sarkana, jo zeme tajā brīdī tai ir ļoti tuvu – daudz tuvāk nekā šobrīd. Marija smaida, un gaismas ir daudz. No klinšu virsotnēm uz viņiem vēlīgi nolūkojas senču sejas.

Hronoloģiski nākamais darbs ir “Rusu karaļi”. Tā ir glezna, kurā attēlots pēdējais Merovingu dinastijas karalis Dagobērs II, kuru nogalināja vai nejauši nošāva medībās 679. gadā. Viņa totēms ir lācis – tikpat liels kā viņš pats, ar atplestu muti, nostājies kā astotā zvaigzne Mazā lāča zvaigznājā. Uzska, ka ar Dagobēra nāvi Merovingu dinastija izbeidzās. Aija šos karaļus acīmredzami uzskata par pēdējiem gaismas nesējiem, vismaz Francijā. Viņa tos sauc par “Rusu karaļiem”, jo viņu senči ar savu gaismas kultu esot nākuši kaut kur no tagadējās Krievijas ziemeļiem. Šo karaļu mītiskā izcelsmes vieta ir attēlota citā cikla gleznā – “Saules valsts”.

“Zelta hronika” stāsta, ka Marija Magdalēna dzīves beigās nonāca tagadējās Dienvidfrancijas teritorijā un mira Eksā, kur esot glabājušās arī viņas mirstīgās atliekas. Laikā starp XII un XIV gadsmitu Dienvidfrancijā uzplauka no Romas katoļticības atšķēlusies kristiešu sekta – katari jeb “tīrie”. Katariem ir veltīta Aijas glezna “Kaujas mags RA da”. XIII gadsmitā uzskatīja, ka tieši katari Eiropā ir tie, kas tic Kristus un Marijas Magdalēnas laulībai un sevi uzskata par Marijas sekotājiem.

Vatikāns katarus apkaroja un uguni un zobenu. Krusta kara gājiens pret katariem beidzās ar kataru sakāvi un nāvi Monsegūra cietoksnī Langedokā 1244. gadā. Gleznā Aija ir attēlojusi gan divus svarīgākos katarisma centrus – Monsegūra un Usona cietokšņus (to drupas Francijā var apskatīt vēl šodien), gan arī par kataru princesi dēvēto grāfiene Esklarmondu de Fuā. Viņas vārds oksitāņu valodā, kurā viņa runāja, nozīmē “Pasaules gaisma”. Zīmīgi, ka 1244. gadā, kas attēlots gleznā, Esklarmonda jau bija mirusi. Attēlotais kaujas mags uz zirga ar plīvojošiem matiem (kuros no debesīm sabirušas zvaigznes) cīnās pret krustnešiem tādā vairs nav viņas fiziskais ķermenis – tas ir viņas gars. Ar kataru iznīcināšanu – uzskata Aija – Eiropā beidzās saules kulta un iestājās tumsas laikmets.

Kāpēc viņa šo, viņasprāt, vēsturisko cīņu par saules kulta saglabāšanu ir attēlojusi caur viduslaiku leģendām un reti minētu vēsturisku personāžu dzīves un nāves ainām? (Es esmu pārliecināta, ka formātā un simbolismā tik vērīenīga Dagobēra II un Esklarmondas de Fuā ikonogrāfija, kādu redzam izstādē “Rainis”, vēl nekad nav radīta – pat ne starp kataru un Merovingu mantiniekiem māksliniekiem Francijā.) Viens no iemesliem noteikti ir tāds, ka no Baltijas aizstāvības pret krustnešiem nav saglabājušies pietiekami izvērsti rakstiskie materiāli – vismaz ne Aijas vajadzībām. Senās saules reliģijas pēdas viņa atrod latviešu folklorā. Tas redzams, piemēram, gleznā “Saules zintnieks”, kurā krauklis ir pārvērties par magu un rokā tur zelta kokli – sauli.

Vienīgais cilvēks un vēsturiskais personāžs, kas viņas acīs ir cienīgs nostāties līdzās Merovingiem un kataru karavadoņiem, ir latviešu dzejnieks Rainis. Saule, protams, ir viens no visbiežāk sastopamajiem Raiņa motīviem, un tam (tāpat kā Aijai viņas gleznās) ir tik daudzas nozīmes, ka brīžiem šķiet – saule viņam ir visur, saule viņam ir viss. Viņš, piemēram, raksta: „Es mirdams nemiršu – nāks saules sūtņi/ Tie man zem kājām spārnu segas klās,/ Tie spožā saules zemē mani nesīs.” Kas to var saprast? Un citā dzejolī viņš pravieto: „Jaunās gaismas audi,/ Līdzi saules segai, /Silti apņems visus sāpju bērnus.” Kas tā ir par jauno gaismu? Kad tā nāks? No Raiņa dzejoļa “Senatne” šajā gleznu ciklā Aija ir uzzīmējusi gaili, kurš ar savu dziedāšanu izceļ no dzelmes nogrimušo pili.

Aija stāsta un rāda mītus un pati arī tos rada. Viņa neatrodas ārpusē un nenolūkojas uz tiem no malas. Tieši šajā stājā, man šķiet, ir meklējama šo darbu neparastā nopietnība. Pie mīta radīšanas darba pieder arī fakts, ka vārdu „Merovingi” viņi ir uzrakstījuši ar „a” – kā „Meravingi”. Šāda rakstība nav sastopama nekādos man pieejamos avotos – ne senos, ne jaunos. Tā ir Aijas rakstība. Viņai tā ir nepieciešama, lai vārdā izskanētu zilbe „ra”. Gan šajā vārdā, gan visos pārējos saules cikla darbos zilbe „ra” apzīmē ēģiptiešu saules dievu Ra jeb pašu Sauli.

Līdz ar to, nemaz neminot visus pārējos ceļus, kas šajā mītā saplūst vienā, mēs arī caur Ēģipti nonākam pie Raiņa. „Ra” esot „saule”, „i” esot „un”, un „nis” apzīmējot visu to, ko saule apspīd. Bez saules un tās gaismas nekas jau arī nevar

pastāvēt. Tāpēc nekā cita, kā tikai pašas saules un saules apspīdētā, arī nav. Ir tikai Rainis, un viņa vārdā ir izteikta visa esamība.

Agnese Gaile-Irbe